

Євгенія Кабаренкова,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: evgeniakab@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-2773-8545>

**РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ:
ВІД ПРАВОВОЇ ОБІЗНАНОСТІ ДО СТВОРЕННЯ
БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА**

У статті розглядається роль бібліотек у протидії булінгу, адже вони як публічні установи, що, виконуючи профілактичну, пізнавальну, виховну і комунікативну функції, через співпрацю з закладами освіти, правоохоронними органами, психологами сприяють створенню безпечного ненасильницького середовища для підлітків. Саме бібліотека володіє пакетом інструментів для протидії цьому ганебному явищу: правовою базою, включно з останніми законодавчими і нормативними актами, науковими розробками та літературою з зазначеної теми, партнерством з органами юстиції, освіти, місцевою владою, майданчиками для освітніх, профілактичних, пізнавальних і комунікативних заходів та ін.

На основі моніторингу сайтів регіональних і місцевих бібліотек проаналізовано досвід книгозбірень у цій площині та які форми роботи вони використовують для правового виховання школярів.

Ключові слова: булінг, кібербулінг, правова культура, правова обізнаність, бібліотека.

Серед учнівської молоді останнім часом надзвичайно гостро постала проблема насильства та довготривалої агресії. Цькування в середовищі однокласників не обмежується лише ролями «агресора» та «жертви», до процесу залучаються інші однокласники, стаючи активними або пасивними учасниками цих взаємин. Така неправомірна поведінка отримала назву «шкільний булінг».

Явище булінгу є доволі комплексним поняттям. Булінг – це не просто нове модерне слово, це реальна соціальна проблема всього світу, яка доповнилася новітньою формою агресії – кібербулінгом – жорстокими діями з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням

інформаційно-комунікаційних засобів. У науковій і популярній літературі поняття «булінг» прийнято розглядати як сукупність соціальних, психологічних та педагогічних проблем, що охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи по відношенню до індивіда, який не може захистити себе в конкретній ситуації.

Найяскравіше булінг виявляється в підлітковому середовищі. Аналіз випадків булінгу в зарубіжних країнах показує, що в Норвегії 12,5% учнів піддаються регулярним нападам агресії з боку однолітків кожного дня; 17,2% учнів – один раз на тиждень; 13,7% учнів – один раз на місяць та 28,9% учнів – один чи два рази на рік. За даними британських дослідників 27% учнів початкової школи піддаються знущанням та 10% учнів середніх шкіл [1].

В Україні картина фіксованих фактів булінгу теж неприваблива. Так, за результатами дослідження, проведеного Фондом ООН Юнісеф у 2017 р., 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу впродовж останніх трьох місяців, а 24% дітей стали жертвами цього явища. Згідно з результатами соціологічного дослідження «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC)», яка відображає динаміку шкільного булінгу в період з 2006 по 2018 р., чітко видно, що кількість випадків булінгу зросла вдвічі [1].

Фонд ООН ЮНІСЕФ у дослідженні 2019 р. насильницькі дії в підлітковому середовищі розподілив на такі категорії.

1. Фізичне насильство:

- руйнування власності;
- тілесні покарання;
- фізичні напади, бійки.

2. Психологічне насильство:

- вербальні образи;
- емоційні образи;
- соціальне виключення;
- гендерна дискримінація.

3. Сексуальні домагання:

- небажані сексуальні торкання; згвалтування та спроба згвалтування;
- примус;
- коментарі та жарти сексуального характеру [2].

Оскільки явище булінгу є доволі комплексним поняттям, то вивчення цього феномену проводиться з різних поглядів і галузевих підходів: Д. Лейн, Е. Мунте, В. Ортон – досліджують проблему булінгу в молодшій

школі; О. Барліт, І. Бердишев, А. Король, А. Чернякова – психологічні особливості учасників булінгу, його наслідки та шляхи подолання; Р. Безпальча, О. Романова, Л. Лушпай, Д. Соловійов, І. Новітська – умови впровадження інноваційних технологій профілактики агресивної поведінки в умовах школи, бібліотеки та ін.

Верховна Рада України в грудні 2018 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», який набув чинності із січня 2019 р. [3].

Аналізуючи результати першого року впровадження Закону, О. Падучак, голова ГО «Безпечний світ», член робочої групи Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій з підготовки Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», акцентує увагу на його досягненнях: «По-перше, проблемі булінгу почали приділяти більше уваги, що з впевненістю можна віднести до позитивних моментів. В Україні на державному рівні визнали існування серед дітей такої проблеми як булінг (цькування). Адже, незважаючи на те, що проблема не є новою, до 2019 р. у нашому правовому полі взагалі не було такого поняття. При цьому дослідження ЮНІСЕФ в Україні у 2017 р. показали, що 67% українських дітей віком 11–17 років зіштовхувалися з цькуванням.

Окрім того, цю проблему визнали не просто складним соціально-педагогічним, психологічним явищем, але й прийняли той факт, що булінг – це по суті насильство, а не звичайний конфлікт. За рівнем суспільної небезпеки це правопорушення віднесли до адміністративних, передбачивши відповідний склад у Кодексі України про адміністративні правопорушення.

По-друге, Закон заклав основні інструменти профілактики та протидії булінгу в закладах освіти, більшість з яких побудовані на засадах міждисциплінарної взаємодії. Зокрема, План заходів, спрямований на запобігання і протидію булінгу (цькуванню), який розробляють та оприлюднюють на вебсайтах усі заклади освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності, повинен враховувати пропозиції територіальних органів Мінсоцполітики, Національної поліції, Міністерства юстиції, Міністерства охорони здоров'я. Також передбачається обов'язок керівника закладу освіти повідомляти уповноваженим підрозділам Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти. *Ці положення Закону свідчать про необхідність об'єднання зусиль на шляху подолання такого ганебного явища як булінг, а також створення безпечного освітнього середовища, вільного від його проявів. Протягом року проводилася масштабна правопросвітницька*

діяльність. Для прикладу можна навести Всеукраїнський антибулінговий тиждень (16–21.09.2019 р.), ініційований Міністерством юстиції, до якого долучилися не лише заклади освіти та державні органи, але й широке коло громадських організацій, засоби масової інформації, відомі співаки й актори, кінематографісти та освітні інтернет-платформи тощо. У межах Всеукраїнського тижня права (9–13.12.2019 р.) поліцейські ювенальної превенції спільно з освітянами організували та провели інтелектуально-розважальні конкурси «Правничі ігри», у яких взяли участь майже 20 тис. школярів з усіх регіонів. Напевно, не залишилося в країні людини, яка не чула б цього року слова «булінг» та «цькування». Це також є досягненням дії Закону» [4].

Далі експертка наголошує, що надзвичайно болючою є *проблема відсутності в Україні загальнодержавних антибулінгових профілактичних програм*. «У зв'язку з цим профілактична робота, яка повинна бути «серцем» протидії булінгу, в більшості закладів освіти має суто формальний характер. Відсутність системних навчальних програм для вчителів, дітей та батьків, спрямованих на вироблення компетентностей та навичок ненасильницької поведінки, підвищення рівня емоційного інтелекту, зводить нанівець усю роботу з протидії булінгу. Добре, що в нас уже навіть діти знають, що таке булінг (цькування), який він травматичний для всіх учасників. Погано, що лише від цих знань ситуація не покращується, оскільки в переважній більшості учасників освітнього процесу відсутні головні знання та навички – що робити, щоб не було булінгу» [4].

З розвитком мережі Інтернет не менш небезпечним став такий різновид дитячої жорстокості, як кібербулінг.

Останнім часом через пандемію COVID-19 учні все більше часу проводять в Інтернеті. Говорячи про онлайн-небезпеки, експерти називають такі явища: загрози приватності, ризики насильства, експлуатації та дискримінації.

Команда Всеукраїнської кампанії проти кібербулінгу Docudays UA провела дослідження на тему: «Попередження та протидія кібербулінгу в дитячому середовищі України».

Проаналізувавши ситуацію з кібербулінгом, українське та міжнародне законодавство, найкращі світові практики з попередження і протидії онлайн-цькуванню, експерти дійшли таких висновків:

– понад 18% рішень щодо булінгу стосуються випадків використання засобів електронних комунікацій, тобто дій, які завдали психологічних страждань і були вчинені в Інтернеті за допомогою гаджетів;

– найбільше протоколів щодо онлайн-цькування або ж кібербулінгу складено в Київській області. Частіше ображають хлопці (70%), а от страждають від кібербулінгу переважно дівчата (близько 80%);

– найпоширеніші види кібербулінгу в дитячому середовищі України – створення фейкових сторінок, поширення інтимних фото, тролінг та оприлюднення відеозаписів бійок [5].

За даними опитування ЮНІСЕФ у 2019 р. 29% підлітків стали жертвами кібербулінгу, а 16% через це пропустили заняття [6].

Активно долучилися до протидії булінгу й бібліотеки, адже вони – саме ті публічні установи, які, виконуючи профілактичну, пізнавальну, просвітницьку, виховну і комунікативну функції, через співпрацю з закладами освіти та правоохоронними органами сприяють створенню безпечного ненасильницького середовища для підлітків. Саме бібліотека володіє пакетом інструментів для протидії цьому ганебному явищу: правовою базою, включно з останніми законодавчими і нормативними актами; науковими розробками та художньою літературою з зазначеної теми; партнерством з органами юстиції, освіти, місцевою владою; майданчиками для освітніх, профілактичних, пізнавальних і комунікативних заходів та ін.

Мета цієї праці – висвітлити роль і досвід бібліотечних установ у формуванні правової обізнаності школярів, аби в подальшому вони могли уникнути агресивної поведінки.

Діяльність бібліотек із протидії жорстокості в шкільному та позашкільному середовищі може мати різні формати.

Моніторинг сайтів регіональних і місцевих бібліотечних установ, місцевих ЗМІ показує, що в книгозбірнях по всій Україні організуються різноманітні антибулінгові заходи, зокрема тренінги, лекції, рольові ігри, онлайн-ігри, що охоплюють зустрічі з представниками територіальних управлінь юстиції, правоохоронних органів, психологами, волонтерами, журналістами.

Виставки нормативних актів, популярної і художньої літератури, спільний перегляд докуметальних фільмів та відеороликів також формують у підлітків розуміння небезпеки ворожої й агресивної поведінки, її наслідків для них та їхніх родин, сприяють бажанню протидіяти насильству.

Бібліотеки активно включилися в проведення Дня безпечного Інтернету, Всеукраїнського тижня з протидії булінгу в межах правопросвітницького проєкту «Я маю право». Ці заходи спрямовані на одночасну роботу учнів, батьків, учителів, бібліотекарів та правозахисників, щоб попередити і запобігти знущанням над дітьми з боку однолітків.

У багатьох бібліотеках підліткам надається інформація як убезпечити себе від кібербулінгу, як безпечно користуватися соцмережами, вміти блокувати небажані тексти, налаштовувати максимальну конфіденційність при користуванні Інтернетом та бути готовим вжити заходів проти кіберхуліганів. Бібліотекарі знають як допомогти молоді знайти необхідні книги та інтернет-ресурси, до яких спеціалістів чи організацій звернутися по допомогу тощо.

Популярними серед дітей є виставки «Дружити, а не бити: художня література в подоланні проблеми булінгу». Рекомендаційний список літератури розрахований на батьків, підлітків та освітян, що працюють із підлітковою категорією.

Мета таких заходів не тільки ознайомити підлітків з явищем булінгу, а й сприяти правовій обізнаності школярів, застерегти їх від неправомірної поведінки, інформувати про форми покарання, навчити способам протидії цьому явищу в різних ситуаціях і, що вкрай важливо, – прогнозувати можливі наслідки та вибудовувати добрі взаємини з однолітками.

Вартий уваги досвід Сумської обласної бібліотеки для дітей. Вона долучилася до профілактики цього явища, випустивши невеликий, проте змістовний буклет «Кібербулінг: розпізнати та захиститися». У яскравих кольорах з ілюстраціями він розкриває такі теми: що означає «кібербулінг»; як проявляється кібербулінг; ознаки того, що дитина, можливо, піддається нападам і цькуванню онлайн; що робити, якщо дитина вже зіткнулася з кібербулінгом; як захиститися від кібербулінгу та що загрожує самим булерам? Буклет адресований не лише школярам, а й учителям, вихователям та батькам [7].

Маріупольська центральна міська бібліотека ім. В. Г. Короленка в межах «Школи безпеки для неповнолітніх» залучила до розмови із старшокласниками курсантів Донецького юридичного інституту. Бібліотекарі, учні та курсанти разом обговорили шляхи попередження жорстокого поводження з однолітками, аби не допустити поширення явища булінгу в учнівському середовищі. Великий резонанс мав спільний перегляд і обговорення відеороликів «Обережно, булінг», «Викресли булінг». Школярі вчилися визначати види булінгу – економічний, сексуальний, психологічний, кібер або ж фізичний. Також у межах гри діти «приміряли» на себе ролі булера й жертви та відпрацьовували алгоритм дій при контакті з булером [8].

Усе частіше звертаються до зазначеної теми працівники Кіровоградської обласної бібліотеки для юнацтва ім. Є. Маланюка. Спільно з представниками патрульної поліції для учнів КЗ «Науковий лицей»

провели заняття на тему «Стоп булінг». Дізнавшись про особливості булінгу, учні змогли також зрозуміти емоційний, психологічний стан кожного учасника в тій чи іншій ситуації та спрогнозувати можливі наслідки [9].

Зі свого боку Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва організувала цикл однойменних тренінгів «Булінг і кібербулінг: корисні правила і поради». Під час одного з них учні Вищого професійного училища № 7 розділилися на групи й проаналізували причини виникнення та форми прояву булінгу та кібербулінгу на прикладі реальних життєвих ситуацій, визначали основні правила їх уникнення. Особливо гострою молодь вважає проблему існування «груп смерті» в соціальних мережах [10]. Зауважимо, що з початку 2021 р. ці «групи смерті» активізувалися. ЗМІ зарясніли повідомленнями про випадки суїцидів і трагічних випадків серед підлітків. Кіберполіція України на тлі зростання кількості самогубств серед неповнолітніх почала приймати анонімні звернення про «групи смерті» та інший небезпечний контент [11].

У повідомленні на сайті Харківської обласної бібліотеки для юнацтва йдеться про проведення із студентами інтерактивного заняття «Розберемося з кібербулінгом» у формі рухливої гри «Ураган». Також аудиторія переглянула соціальний ролик – приклад грумінгу (однієї з форм кібербулінгу), після чого присутні обговорили побачену ситуацію і висловили свої думки. На завершення студенти зіграли в гру «Ланцюжок безпеки», під час якої кожен по черзі висловлював поради щодо захисту від насилля в мережі [12].

Вивчаючи тему булінгу, бібліограф наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія» І. Новітська звертає увагу на *нові формати роботи бібліотеки та просвітницьку роль книги*: «...Прочитання та подальше обговорення сучасних книг, різноманітних коміксів, артбуків, повістей про булінг, у яких письменники говорять мовою підлітків, дають змогу не лише обговорити конкретну ситуацію, а й змінити вже раніше сформовані та створити нові шаблони реагування на ситуації булінгу, спостерігачем або учасником яких може стати підліток.

Сьогодні *бібліотерапія*, яка у світі визнана й успішно практикується в лікувальній, реабілітаційній і педагогічній роботі, вважається одним із способів запобігання підлітковому цькуванню, розладам поведінки та пом'якшування цих наслідків.

Дієвою може виявитися використання в протидії булінгу популярної тепер форми роботи з читачами – *сторітелінгу* як способу передавання

інформації через розповідання реальних історій. Такий формат зустрічей зацікавить слухачів, реальні історії про булінг заволодіють їхньою увагою та змусять замислитися над цією проблемою, а позитивні приклади героїв оповідок щодо розв'язання подібних ситуацій сприятимуть розвитку навиків позитивної взаємодії, емпатії, зниження рівня тривожності й агресивності, формування позиції неприйняття булінгу.

Креативною та інтерактивною формою запобігання та протидії булінгу може бути організація на базі бібліотеки *театрального клубу у форматі форум-театру*, у якому глядачі не просто споглядатимуть за тим, що відбувається на сцені, а будуть безпосередніми учасниками дії. У виставах програватимуться одна або кілька сцен (з ситуацією булінгу), а потім ситуація відтворюватиметься ще раз для того, щоб глядачі в будь-який момент могли сказати «стоп», після чого сцена зупиняється, а актори завмирають. Потім глядач, який зупинив дію (відчувши, що у нього є ідея) змінює одного з акторів на сцені та намагається розв'язати ситуацію.

Отже, глядачі активно впливають на хід розвитку подій, що дає змогу не лише підняти проблему булінгу, а й поглянути на ситуацію з різних боків, а глядачам можливо упізнати себе та проаналізувати власну поведінку й поведінку інших, замислитися над власною позицією в живому її втіленні» [13].

Як бачимо, книгозбірні використовують весь свій потенціал, базу, ресурси, підтримуючи правові ініціативи держави та громадських організацій, сприяючи подоланню правового нігілізму, вихованню поваги до закону та моральних норм українського суспільства. Проте в нинішній інформаційно-комунікативній реальності бібліотеки, спільно з державними, комерційними, громадськими організаціями, мають активніше долучатися до вирішення гострих соціальних проблем, до яких належить і булінг. Їх роль у протидії нетерпимості, дискримінації, агресії, психологічному та фізичному насильству, вихованні і навчанні на основі взаємоповаги до прав і свобод людини зростає ще й через те, що бібліотечні установи своєю діяльністю охоплюють значно ширше коло спілкування підлітків: позашкільне дозвілля й сімейну атмосферу. Це значно розширює сферу впливу бібліотечних установ й викликає довіру з боку школярів. Однак, як зазначають експерти та ЗМІ, для успішної протидії цькуванню в шкільному й позашкільному середовищі в країні має функціонувати загальнодержавний комплекс ефективних профілактичних заходів.

Список бібліографічних посилань

1. Соціально-педагогічні засоби профілактики булінгу в шкільному середовищі. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/24174>.
2. Булінг та кібербулінг у підлітковому середовищі. *UNICEF : вебсайт*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teens-Ukraine>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України за станом на 18 груд. 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2019. № 5. С. 33.
4. Падучак О. Булінг – стоп! Аналіз першого року реалізації Закону щодо протидії булінгу. *Юридична Газета Online*. 2020, 1. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshc/buling-stop-analiz-pershogo-roku-realizaciyi-zakonu-shchodo-protidiyi-bulingu.html>.
5. Аналітики провели дослідження про кібербулінг. *Освітній портал*. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/analitiki-proveli-doslidzhennya-pro-kiberbuling>.
6. Антирейтинг популярних видів кібербулінгу в Україні. *DOCUDAYS UA : вебсайт*. URL: <https://bullyingstop.org.ua/news/antirejting-populyarnih-vidiv-kiberbulingu-v-ukraini>.
7. Кібербулінг: розпізнати та захиститися. *Сум. обл. б-ка для дітей*. URL: <https://sodb.sumy.ua/img/200212.pdf>.
8. «Школа безпеки для неповнолітніх» – STOP булінгу в шкільному середовищі. *Донець. юридичний ін-т МВС України : вебсайт*. URL: <https://www.dli.donetsk.ua/news/2019-03-14-4>.
9. Булінг та особистість. *Кіровоград. обл. б-ка для юнацтва ім. Є. Маланюка*. URL: <https://lib.kr.ua/?p=25557>.
10. Тренінг «Булінг і кібербулінг: корисні правила і поради». *Миколаїв. обл. б-ка для юнацтва*. URL: <http://unbib.mk.ua/index.php/2009-06-02-17-23-57/34-2009-06-02-17-14-16/2720-2018-03-09-09-07-23.html>.
11. Кіберполіція України почала приймати анонімні звернення про «групи смерті». *Цензор. нет*. 2021. URL: https://censor.net/ua/news/3253087/kiberpolitsiya_ukrayiny_pochala_pryuyimaty_anonimni_zvernennya_pro_grupu_smertii.
12. Розберемося з кібербулінгом. *Харк. обл. б-ка для юнацтва*. URL: <http://khoyub.com.ua/trening/trening15.html>.
13. Новітська І. Роль бібліотек у протидії булінгу. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 трав. 2020 р.)* / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 469–472. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13140>

/%D0%9 D%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%81%D1%8 C%
D0%BA%D0%B0%20%D0%86.%20%D0%92.%20%D0%A0%D0%BE
%D0%BB%D1%8 C%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%
96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%20%D1%83%20%D0%BF%
D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%97%20%
D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%83%20.
pdf?sequence=1&isAllowed=y

References

1. Sotsialno-pedahohichni zasoby profilaktyky bulinhu u shkilmomu seredovyschchi [Socio-pedagogical means of bullying prevention in the school environment]. Retrieved from <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/24174> [in Ukrainian].
2. Bulinh ta kiberbulinh u pidlitkovomu seredovyschchi [Bullying and cyberbullying in adolescence]. *UNICEF: website*. Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teens-Ukraine> [in Ukrainian].
3. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo protydyi bulinhu (tskuvannyu): Zakon Ukrayiny vid 18. 12. 2018 [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Anti-Bullying: Law of Ukraine of December 18, 2018]. (2019). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5, 33 [in Ukrainian].
4. Paduchak, O. (2020). Bulinh – stop! Analiz pershoho roku realizatsiyi Zakonu shchodo protydyi bulinhu [Bulling – stop! Analysis of the first year of implementation of the Law on Combating Bullying]. *Yurydychna Hazeta Online – Legal Newspaper Online*, 1. Retrieved from <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/buling-stop-analiz-pershogo-roku-realizaciyi-zakonu-shchodo-protidyi-bulingu.html> [in Ukrainian].
5. Analityky provely doslidzhennya pro kiberbulinh [Analysts conducted a study on cyberbullying]. *Osvitniy portal – Educational Portal*. Retrieved from <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/analitiki-proveli-doslidzhennya-pro-kiberbuling> [in Ukrainian].
6. Antyretynh populyarnykh vydiv kiberbulinhu v Ukrayini [Anti-rating of popular types of cyberbullying in Ukraine]. *DOCUDAYS UA: website*. Retrieved from <https://bullyingstop.org.ua/news/antirejting-populyarnih-vidiv-kiberbulingu-v-ukraini> [in Ukrainian].
7. Kiberbulinh: rozpoznyaty ta zakhystytysya [Cyberbullying: recognize and defend]. *Sumska oblasna biblioteka dlya ditey – Sumy Regional Library for Children*. Retrieved from <https://sodb.sumy.ua/img/200212.pdf> [in Ukrainian].

8. «Shkola bezpeky dlya nepovnoletnikh» – STOP bulinhu v shkilotomu seredovyschchi [«School of safety for minors» – STOP bullying in the school environment]. *Donetskyi yurydychnyi instytut MVS Ukrainy: vebсайт – Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: website*. Retrieved from <https://www.dli.donetsk.ua/news/2019-03-14-4> [in Ukrainian].

9. Bulinh ta osobystist [Bullying and personality]. *Kirovohradska oblasna biblioteka dlya yunatstva im. YE. Malanyuka – Kirovohrad Regional Library for Youth named after E. Malaniuk*. Retrieved from <https://lib.kr.ua/?p=25557> [in Ukrainian].

10. Treninh «Bulinh i kiberbulinh: korysni pravyla i porady» [Training «Bullying and cyberbullying: useful rules and tips»]. *Mykolayivska oblasna biblioteka dlya yunatstva – Mykolayiv Regional Library for Youth*. Retrieved from <http://unbib.mk.ua/index.php/2009-06-02-17-23-57/34-2009-06-02-17-14-16/2720-2018-03-09-09-07-23.html> [in Ukrainian].

11. Kiberpolitsiya Ukrainy pochala pryymaty anonimni zvernennya pro «hrupy smerti» [Ukraine's cyberpolice has begun accepting anonymous appeals about «death groups»]. *Tsenzor. Net. – Censor. Net.* (2021). Retrieved from https://censor.net/ua/news/3253087/kiberpolitsiya_ukrainy_pochala_pryymaty_anonimni_zvernennya_pro_grupy_smerti [in Ukrainian].

12. Rozberemosya z kiberbulinhom [Let's deal with cyberbullying]. *Kharkivska oblasna biblioteka dlya yunatstva – Kharkiv Regional Library for Youth*. Retrieved from <http://khoyub.com.ua/trening/trening15.html> [in Ukrainian].

13. Novitska, I. (2020). Rol bibliotek u protydyi bulinhu [The role of libraries in combating bullying]. *Legal life of modern Ukraine: Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaia konferentsiia (Odesa, 15 trav. 2020 r.) – International Scientific and Practical Conference, 1*, 469–472. M. R. Arakelyan (Ed). Odessa: Helvetica. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13140/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%86.%20%D0%92.%20%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C%20%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%20%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%97%20%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%83%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.03.2021.

Evgenia Kabarenkova,

Junior Researcher,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: evgeniakab@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2773-8545>**The Role of Libraries in Combating Bullying: From Legal Awareness to Creating a Safe Environment**

The problem of violence and long-term aggression has recently become extremely harsh among young students. Peer harassment is not limited to the roles of *aggressor* and *victim*, other classmates are involved in the process, becoming active or passive participants in this relationship. Such misconduct is called *school bullying*.

The phenomenon of bullying is a rather complex concept. Bullying is not just a new trend word, it is a real social problem of the whole world, which was supplemented by the latest form of aggression – cyberbullying – by violent actions aimed at annoying, harming, humiliating a person via information and communication instruments.

The article considers the role of libraries in combating this type of violence, because libraries are the public institutions that, performing preventive, cognitive, educational and communicative functions, through cooperation with educational institutions, law enforcement agencies, psychologists, contribute to a safe non-violent environment for adolescents. The library has in its disposal a package of tools to combat this shameful phenomenon: the legal framework, including the latest laws and regulations, research and literature on this topic, partnership with the judiciary, education, local authorities, sites for educational, preventive, cognitive and communicative activities etc.

Based on the monitoring of the sites of regional and local libraries, the experience of book collections in this area and what forms of work they use for legal education of schoolchildren, are analyzed.

Keywords: bullying, cyberbullying, legal culture, legal awareness, library.